

L'assassinat d'Alexandre Jaume

Alguns dels documents referents a la Guerra Civil que no han acabat a l'Arxiu de Salamanca, i que ara veuen la llum, ens fan sentir de prop el calvari que va haver de passar, a Mallorca, Alexandre Jaume, exdiputat socialista i cònsol honorari de l'Uruguai a Palma. Uns intents, inútils, per evitar l'afusellament.

En la recerca que ha donat lloc al llibre *Els papers de Salamanca* (Josep Cruanyes, Edicions 62, 2003) dins de la documentació administrativa de la DERD (Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos), anomenada després i fins que es va dissoldre, al 1977, DNSD (Delegación Nacional de Servicios Documentales), han sortit a la llum documents requisats a Catalunya que fins ara eren desconeguts, entre els quals cal destacar uns quants informes d'agents del servei d'espionatge de la Generalitat i part de la correspondència del president del Parlament, Josep Irla, i de la d'Antoni Maria Sbert, que va ser, primer, conseller de Cultura, i després, de Governació i Assistència Social, en el darrer període de la Guerra Civil. Aquests documents eren fora del fons de documents ordenats com a prova dels antecedents polítics recollits en el gran fitxer que ara coneixem com a Papers de Salamanca.

Entre la correspondència de Sbert hi ha diverses cartes amb relació al procés a què va ser sotmès Alexandre Jaume, exdiputat socialista i cònsol honorari de l'Uruguai a Palma, que va ser processat i afusellat en un dels fets més sagnants de la repressió del franquisme a Mallorca, amb Emili Darder, alcalde de Palma; Antoni Matheu Ferrer, exalcalde d'Inca; i Antoni Ques i Ventayol, tots tres dels partits Esquerra Republicana Balear.

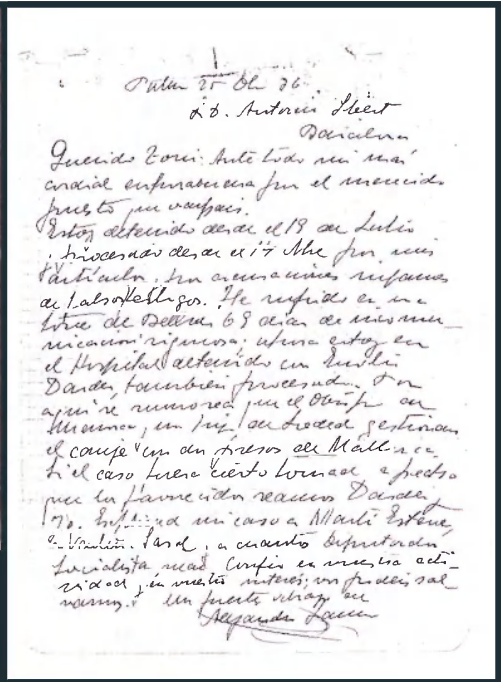
Josep Massot i Muntaner, en el llibre *Els escriptors i la guerra civil a les Illes*

Balears (PAM, Barcelona, 1990), va descriure extensament, a partir de documentació que conserva la família de Jaume, com va ser el procés d'aquest i de les gestions fetes pel seu germà Andreu Jaume perquè el poguessin indultar. En concret, Massot parla de les gestions fetes amb el cònsol general de l'Uruguai a Barcelona, el Consolat britànic, el Consolat general de l'Argentina a Barcelona, el delegat general del País Basc a Catalunya, Ricard Altaba i Planuch, i el Comitè Internacional de la Creu Roja a Barcelona, entre d'altres. Del que no es tenia informació era de les gestions fetes amb Antoni Maria Sbert, que era mallorquí i amic d'Alexandre Jaume, que ara ens descobreix la correspondència trobada de Sbert. La correspondència s'inicia amb una carta adreçada a Sbert per Andreu Jaume, germà d'Alexandre, que era vicecònsol de l'Argentina a Palma, en què adjuntava una lletra manuscrita del seu germà en un full quadriculat de bloc des de l'hospital on havia estat traslladat amb Darder, un dels pocs documents conservats que va escriure des del seu captiveri. Allí explica a Sbert com hi havia estat traslladat, en un lamentable estat de salut, després d'haver estat pres i incomunicat amb sis-cents detinguts més en una torre del castell de Bellver durant seixanta-nou dies.

El germà informa Sbert que imputaven a Alexandre ser un dels caps d'una revolució que preparaven les esquerres per al 31 de juliol. Els franquistes utilitzaren com a justificació de la insurrecció mili-

Dalt, el Govern de la Generalitat de Catalunya del juny del 1937 al febrer del 1939. A la dreta, la carta adreçada per Alexandre Jaume a Antoni Maria Sbert, el dia de Nadal del 1936, en què Jaume comunica al conseller que està detingut i processat.

tar aquesta suposada revolta amb documents i declaracions falses. Una prova de la falsedat de documents d'aquesta mena –on incloïen contrasenyes– és una carta (del mateix arxiu de la DERD a Salamanca) adreçada el 13 d'agost del 1939 al Ministeri de l'Interior, en què es diu que els suposats documents d'una "revolta marxista" preparada a Madrid tenien manca d'autenticitat per no tenir ni signatures ni segells. En concepte de responsabilitat civil li demanaven dos milions de pessetes, per la qual cosa li van embargar tots els béns, que, segons deia Alexandre, no valien més de la quarta part.

Reproduïm a continuació la carta d'Alexandre a Sbert (l'original, evidentment, és en castellà):

"Palma, 25 de desembre de 1936

"Estimat Toni: Abans de res, rebeu la meva més cordial enhorabona pel merescut lloc que ocupeu.

"Estic detingut des del 19 de juliol i processat des del 14 pels meus articles, per acusacions infames de falsos testimonis. He patit en una torre de Bellver 69 dies d'incomunicació rigorosa; ara estic detingut a l'hospital, amb Emili Darder, també processat. Per aquí corren rumors que el bisbe de Menorca i un [...] de [...] gestionen el canvi, un (sic) dos presos de Mallorca. Si això fóra cert, de-

sitja que els dos afavorits siguem Darder i jo. Explica el meu cas a Martí Esteve i Ventura Gassol, i a tots els diputats socialistes que cregueu convenient. Confio en la vostra activitat i el vostre interès; podeu salvar-nos.

"Una forta abraçada d'Alexandre Jaume."

En aquest moment encara no tenia la petició del fiscal. Sbert va rebre una segona carta a través del cònsol general de l'Uruguai, Oscar Deffeminis, d'Andreu Jaume del 20 de gener del 1937, en què adjuntava una carta del seu germà a la seva muller, Isabel Planes Serra, escrita el 16 de gener, després d'haver-se celebrat el consell de guerra. A la carta, Andreu exposava que, les comunicacions, les fa a través del Consolat britànic a Palma i que va trametre dades demanades pel Govern de l'Uruguai a través de vaixells britànics ancorats al port de la capital balear.

El mateix Alexandre diu a la seva muller com la petició de mort que feia el fiscal per haver infringit el ban publicat pel general Goded a Palma el 19 de juliol no tenia base, ja que ell el va conèixer a la presó quan li van instruir la causa. Poc el podia contravenir si va ser detingut a Pollença al cap de dues hores de ser proclamat el ban a Palma i en aquella població no es va proclamar fins a l'endemà, dia

20, a les 4 h de la tarda, quan feia un dia que era empresonat. Alexandre diu a la seva muller, també en castellà: "La petició no m'ha sorprès. Estem vivint una tragèdia, i tota tragèdia necessita les seves víctimes i a mi m'han escollit com una d'elles. No crec que prosperi la petició fiscal, és una monstruositat jurídica. Fixa't que m'apliquen el ban del 19 de juliol, que jo no podia infringir per una senzilla raó: perquè quan es va publicar en el port (de Pollença) jo ja estava pres [...]. Però si aquesta absurditat prosperés, es conservaria la mateixa tranquil·litat d'ara. Si em volen incorporar a la història sabré complir dignament sense la menor defallida del meu paper històric." S'acomia demanant que els seus tres fills conservin aquesta carta com a prova de la seva innocència.

El fiscal demanava la pena de mort a Jaume, Ques, Darder i Mateu, conclusions que després, el dia del judici, va modificar en demanar pena de vint anys per als dos darrers. En el judici, Jaume va ser defensat per l'advocat Lluís Alemany, que era cunyat seu i que havia estat diputat pel partit liberal. La sentència, que va ser dictada l'endemà, dia 16, condemnava a mort els quatre processats.

El judici els imputava ser els encarregats a Mallorca de dirigir i afavorir un moviment de caràcter revolucionari pro-

PALMA DE MALLORCA 26 Diciembre de 1936

Personal

Señor Don Antonio Sbert
Barcelona

Distinguido amigo;

Ante todo mi mas sincera felicitación por el elevado cargo que tan merecidamente le ha sido conferido.

Adjunto una nota de mi hermano Alejandro que desde el Hospital Provincial donde se encuentra actualmente me ha remitido para que se la remita.

Desde el 19 de Julio a las dos horas de haberse declarado el Estado de Guerra fué detenido y conducido al Castillo de Bellver en donde ha estado hasta ahora con mas de seiscientos detenidos, se les ha tratado como animales, durmiendo en una mala celda concha de paja en el suelo sin permitirle usar la cama que el primer día le mandé. La alimentación propia de perros sin permitir que se le mandase nada, ha estado 69 días rigurosamente incomunicado incluso con sus compañeros de cautiverio. Hace seis o siete días que en lamentable estado fue conducido al Hospital y antesayer por primera vez desde que esta detenido se permitió a la familia el poderse comunicar con el.

Para procesarle se ha inventado una supuesta revolución que debía estallar el 31 Julio y se le señala como uno de los Jefes, claro está que se han buscado testigos falsos que con el terror que impera no ha sido difícil encontrar.

Se le pide por responsabilidad Civil dos millones de pesetas y se han embargado sus bienes y los de su esposa que en junto no llegan ni a una cuarta parte, eso le demostrara las intenciones poco tranquilizadoras de esa gente, así es que le agradeceremos todo cuanto puedan hacer desde ahí por el.

Si necesita comunicar algo lo mas conveniente es que lo haga valiéndose del Consulado General de la Argentina en esa Paseo de Gracia 27 1º pues toda discreción es poca.

Le saluda muy atentamente su affimo amigo Q.E.S.M.

Andrés Jaume

COPIA

16.-1.-37.- Miquerida Isabel: Supongo que ya conoces las conclusiones del Fiscal.- Me pido pena de muerte. Yo aseguro que cuando Alcomny me lo notifico no recibí la menor impresión ni la he sentido todavía.-No te puedes imaginar cuanto sostiene nuestro espíritu la tranquilidad de conciencia y esta es absoluta, pues yo nada he hecho como no sea escribir artículos y pronunciar discursos, esa ha sido toda mi actividad política. Todos los días me que se me imputa es falso.-Pienso hablar en día de la vista. Yo haré con la misma serenidad con que ahora te escribo.-La petición no me ha sorprendido. Estamos viviendo una tragedia y toda tragedia necesita sus victimas y a mi me han escogido como una de ellas.

No creo que propeere la petición fiscal es una monstruosidad jurídica.-Figurate que me aplica el bando del 19 de Julio que yo no pude infringir por una sencilla razón porque cuando se publicó en el Puerto yo ya estaba preso y no lo conocí hasta que se me hizo referencia de él durante mi porceso.- Pero si tal absurdo propeere se conservaria la misma tranquilidad de ahora.- Si se me quiere incorporar a la historia sabré cumplir dignamente sin el menor desfallecimiento mi papel historico.-Exijo a los chicos que sea el que sea el desenlace de mi tragedia no pierdan un solo momento su serenidad y deseo que conserven esta carta que es prueba de mi inocencia y del temple de mi espíritu.-Vivo esperanzado de que la justicia se impondrá.-No os preocupéis de mi que no sufro absolutamente nada y sufriria mucho si os viera doloridos.-Hoy he comido espléndidamente sopa de caldo y una ración de pollo con mucha pechuga.-Muchas noches nos dan sopas mallorquinas y se espantaría ver el platado que me como.-Ya empiezo a tener un poco de barriga.

No me mandes mas papeletos que los que me laven pues tengo muchos. Ayer vi a tíc Rafaela y a María y hoy a Amelia.-Coviene que te preocupes de los generales. Hay un tal Palau de Comasera que te Juana debe conocer, quien pueda hablarle. He recibido las iruelas aun tenía de la otra vez.-Mil besos y abrazos para todos.

En copia:
Mano Defensora
Consul General del Uruguay

COPIA.

" PALMA DE MALLORCA 20 Enero de 1937.- Señor Consul General.- Confirmando mi nota del 26 Diciembre ppdo remitida por conducto del Consulado de Inglaterra en esta.-Posteriormente a la citada nota recibí aviso d.l Señor Consul de Inglaterra de que pasara a visitarle lo que efectué inmediatamente, se trataba de que por el Gobierno de su Nación y por encargo del Gobierno del Uruguay se le pedían datos sobre la detención del Consul del Uruguay en Palma Don Alejandro Jaume y Roselló; le di todos los datos que interesaban que fueron transmitidos radiotelegráficamente valiéndose de los buques Ingleses surtos en este puerto, pero desde entonces no se ha vuelto a tener noticia alguna relacionada con este asunto.- El 13 del corriente se comunicó al Consul del Uruguay en su prisión la calificación del proceso que se le sigue y el Fiscal eclicita la pena de muerte, incluyéndole como infractor al bando publicado el 19 de Julio a cuyo bando no pudo haber faltado nunca por la sencilla razón de que al publicarse dicho bando estaba ya detenido.-Desgraciada que me enteré de la petición fiscal visite al Sr Cónsul Ingles quién inmediatamente lo comunico radiotelegráficamente a su Gobierno para que lo comunicara al del Uruguay, eso era el 13 del corriente y como apesar del tiempo transcurrido no tenemos noticias de que nada se haya hecho y como el tiempo apremia pues regularmente dentro ocho o diez días se verá la causa, me dirijo de nuevo a Vd suplicándole que por todos los medios de que disponga vea de conseguir que sin perdida de tiempo se hagan las gestiones necesarias no sea cosa que cuando quiera hacerlas ya no haya remedio.- Para que pueda hacerse cargo del estado del Consul le incluyo copia de una carta escrita por él a su esposa notificándole la petición fiscal, le agradeceré toda clase de reservas sobre este asunto pues cualquier indiscreción podría ser perjudicial para el procesado.- Si le fuese posible le agradeceré lo comunique a los Señores para quienes incluía dos cartas en mi anterior comunicación.-Esperando que hara Vd todo lo posible para evitar la monstruosidad que quiere cometerse le saluda muy atentamente El Vice Consul (Firmado) Andrés Jaume."

En copia:
Mano Defensora
Consul General del Uruguay

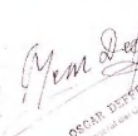

CONSULADO GENERAL DEL URUGUAY
EN ESPAÑA

MEMORANDUM

" PALMA DE MALLORCA.-17 Febrero de 1937.-Ha sido condenado a muerte por un Consejo de Guerra celebrado ayer el Consul del Uruguay en esta Don Alejandro Jaume Roselló hermano mio.- Fué detenido el 19 de Julio a las 9 y 1/2 de la mañana encontrándose veraneando en el puerto de Pollensa, acusandole de haber infringido el bando del General Godad publicado en Palma el mismo día 19 a las 8 y 1/2 de la mañana y en Pollensa el día siguiente día 20 a las 4 de la tarde, es decir que de ninguna manera podía haber infringido dicho bando por estar detenido al publicarse el mismo.-El unico delito que ha cometido es que fué diputado a Cortes de las Constituyentes y tener ideas izquierdistas y eso aquí no se perdona, es un hombre de orden y tanto en sus discursos como en sus escritos ha sido siempre muy moderado habiendo condenado siempre toda clase de violencia, la prueba en el Consejo de Guerra no pudo ser mas favorable a él, quedando plenamente demostrada su inocencia pero a pesar de eso se le condena a muerte por que ya lo estaba de antemano.-Le suplico encarecidamente tenga la bondad de transmitir esa noticia a la Embajada o Legación del Uruguay en Paris donde creo tienen ya noticias del proceso que se le sigue, yo he escrito varias veces al Consulado General del Uruguay en Barcelona pero no he recibido contestación alguna lo que me hace suponer si dicho Consulado esta clausurado.-Mi hermano es Consul del Uruguay desde el año 1903 y ademas olvidando Uruguayo y aúnque no es Diputado a Cortes del Congreso Español adquirió la nacionalidad española no por eso perdió la nacionalidad Uruguaya pues según la Constitución de esa patria no se pierde la nacionalidad aun que se adquiriera otra.- Le ruego pues encarecidamente que con la mayor premura se comunique a las Autoridades Uruguayas esa triste noticia por si se puede hacer algo en su favor y si a Vd le fuera posible hacer algo en ese sentido se lo agradecería tambien muchísimo.-Los 4 Señores (pues ademas de mi hermano hay otros tres condenados) han formulado recursos de apelación que tendrá que resolverse en Burgos o Salamanca así es que es allí donde se han de encomendar las gestiones.-Ruegole me dispense la molestia que le ocasiono pero comprenda es un hermano mio que dejó esposa y tres hijos y que ademas de pedirle o condenarle a la pena de muerte se han incautado de toda sus bienes.- (firmado) el Vice Consul (de la Argentina) AMBRES JAUME."

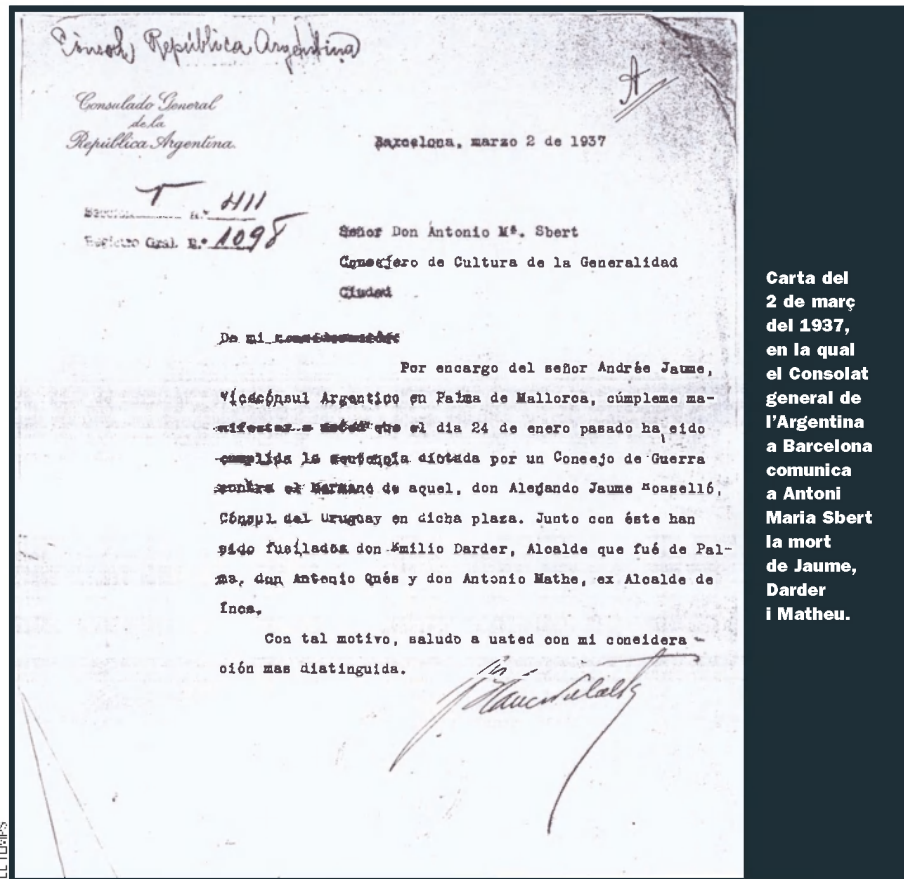
Mano Defensora
Consul General del Uruguay

mogut pels partits del Front Popular que volia canviar l'estructura social, política i econòmica de la *Patria*, ajudats per "poders i organitzacions secretes i estrangeres, l'ideal de les quals es tractava d'implantar a Espanya". I això, Alexandre Jaume ho havia fet "amb la seva pluma i gran influència política, com el dirigent socialista, ex-Diputat de les constituents i compromissari per a les eleccions de President de la República". Aquest suposat complot no va ser demostrat i, com es veu, va quedar en una simple conjectura de la qual no calia determinar els actes concrets que havien realitzat en aquesta conspiració, ja que eren prou evidents. L'únic que en el procés s'havia fet constar era la pertinença política i les opinions expressades en discursos o escrits dels encausats.

La sentència també diu que tot i que aquell complot revolucionari no es va dur a terme gràcies a la revolta militar, i tot i que havien estat empresonats des del primer moment de la sublevació, "fins i tot privats de llibertat, algun va continuar amb la mesura de les seves forces i amb les possibilitats que les circumstàncies li permetien, oposant-se a l'èxit de la nostra acció salvadora i obstaculitzant en el mateix ambient de presó la bona marxa del *Movimiento Nacional* iniciat, com ho demostren els escrits de Jaume en la mateixa presó, sense que en el temps transcorregut des de la detenció de tots fins a l'inici d'aquesta causa s'acrediti el penediment, ans al contrari la contumàcia (*sic*) i la seguretat en el seu triomf".

Com es pot veure, pures vaguetats que no s'adiuen amb la gravetat del delictes de rebel·lió o oposició del ban dels insurrectes. Poc podien oposar-se des de la presó, on estaven apilonats sis-cents republicans, i entre els quals hi havia Jaume, tancat en una cel·la i aïllat durant els 69 dies dins dels quals van ser obertes les diligències del procés. Els escrits a què es refereix són uns apunts sobre els dies en què va estar empresonat al castell, que va titular "*Mi calvario*". La condemna a tots quatre a la pena capital és, des d'un punt de vista jurídic, una barbaritat, ja que no hi va haver ni una prova de la imaginària rebel·lió revolucionària que preparaven els partits del Front Popular,

Carta del 2 de març del 1937, en la qual el Consolat general de l'Argentina a Barcelona comunica a Antoni Maria Sbert la mort de Jaume, Darder i Matheu.

que acabaven de guanyar les eleccions el febrer d'aquell mateix any; també perquè difícilment podien oposar-se al ban dels sublevats proclamat el 19 de juliol si van ser detinguts en el moment d'esclatar la revolta militar. Tampoc no hi hagué cap prova d'accions que haguessin fet a la presó contra el moviment. Els més de sis-cents presos estaven tancats de qual-sevol manera, sense cap condició sanitària i amb una deficient alimentació, cosa que va provocar el trasllat de Jaume i Darder a l'hospital. Per últim, tot i que en les conclusions el fiscal va demanar la pena capital per a Jaume i Ques, i per a Darder i Mateu vint anys de presó per "seducció i auxili a la rebel·lió", el tribunal els imposa a tots la pena per delictes de rebel·lió militar. Qui s'havia rebel·lat contra l'ordre establert sinó els militars?

En la correspondència de Sbert també trobem un memoràndum d'Andreu Jaume tramès al cònsol de l'Uruguai a Barcelona, el 17 de febrer, a través del Consolat argentí, on s'exposaven els fets sobre els quals el consell de guerra havia condemnat a mort el seu germà per les

seves idees i per haver estat diputat socialista en les Corts constituents del 1931, i demana que el Consolat de l'Uruguai faci gestions a Burgos o a Salamanca, on s'havia de resoldre el recurs formulat contra la sentència pels defensors dels quatre acusats. Evidentment, les gestions que es degueren fer van servir de ben poc, ja que el Consolat argentí de Barcelona va comunicar, per carta el dia 2 de març, que el 24 de febrer havien estat afusellats. L'afusellament va ser al cementiri de Palma, davant d'un nombrós públic, que va fer una celebració ostensible d'aquest fet reprovable.

Aquests documents enriqueixen els pocs documents relacionats amb la tragèdia de Jaume, Darder, Ques i Mateu, i posen en evidència com la retenció dels documents segrestats per la DERD franquista contribueix a un dels objectius que tenien: esborrar la memòria històrica d'aquests fets tràgics, que hem de considerar com a part del genocidi del franquisme envers el nostre poble.

Josep Cruanyes i Tor